

Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler

Doç. Dr. Zekiye Demir¹

Öz

Son yüzyılın gözde sosyal bilim(ler) konularından birisi olan kadın, siyaset biliminde de yerini almıştır. Yakın döneme kadar kadın ve siyasetle ilgili “Kadınlar siyasi alanda var olmalı mı, olmamalı mı?” ya da “Kadınların siyasi alana katkıları olur mu, olmaz mı” konuları tartışılmış; takip eden dönemlerde de kadının siyasi alanda var oluşunu engelleyen sebepler, kadınların siyasete katılmalarını artırmanın yolları ve yöntemleri üzerinde durulmuştur. Cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin olduğu alanların başında siyaset gelmektedir. Kadınlar siyasette, özellikle de siyasi karar mekanizmalarında, yoğunlukları ile orantısız bir şekilde yer almaktadırlar. Bu durum bazen kadınların kişisel tercihlerinden kaynaklandığı gibi çoğunlukla da toplumsal ve kültürel yapılardan kaynaklanabilmektedir. Kadının siyasi alana yetersiz katılımı sorun olarak düşünülürse bu sorunun çözümü noktasında yapılması gerekenler gündeme gelecektir. Bu çalışmada kadınların siyasi katılımlarını sağlamaya ve artırmaya yönelik neler yapıldığı ve yapılabileceği konularını ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kadın • Kadınların siyasal katılımı • Siyaset • Siyasi partiler • Kota

¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, Ayvalı Mahallesi Seval Cad. Soylu Sok. No: 14/15 Keçiören, Ankara
Eposta: zekiyedemir@gmail.com

Kadın sorunu veya konusu sadece feminist olarak nitelenenlerin/nitelendirilenlerin ilgi alanı ile sınırlı değildir. Feminist olsun olmasın birçok düşünür kadın sorununda ve konusunda çeşitli görüşler ileri sürmekte, ilgili tartışmalara katılabilmektedir (Demir, 2014, s. 12). Kadın ve siyaset konusu da benzer şekilde ister feminist olarak nitelendirilsin ister nitelendirilmesin farklı disiplinlerden birçok düşünürün ilgi alanına girmekte ve kadınların siyasetteki yeri uzun zamandan beri tartışılmaktadır. Bu düşünürler arasında kadınların siyasi katılımının bu alana artı değer katmayacağını/katamayacağını düşünenler olduğu gibi kadının hem bir birey olarak hem de sahip olduğu kadınca değerlerden dolayı siyasete pozitif katkılarının olacağını ifade edenler de vardır. Kadınların siyasete katılımının katma değerinin olmayacağını savunanların en çok ileri sürdükleri gerekçe siyasi katılımın en yaygın şekli olan oy vermede dahi kadınların eşi, babası, kardeşi gibi bir erkekten etkilendiği kanıdır. Başka bir deyişle bunlar, kadının siyasi davranışının bazen perde arkasından bazen de açıkça ama her hâlükârda erkekler tarafından yönlendirildiği şeklinde bir algıya sahiptirler. Kadının siyasete katılması gerektiğini savunanların gerekçelerinin başında ise kadınların siyasette daha çok yer almalarının insan haklarının kullanımını yaygınlaştıracağı ve siyaseti kadın değerlerinin olumlu yönde dönüştüreceği gelmektedir (Demir, 2015, s. 27–30). İki tarafın da iddialarını uzun uzun tartışmak başlı başına bir çalışma konusu olmakla birlikte, burada ikinci grup içinde yer aldığımızı ifade etmekle yetinmek durumundayız. Yani “kadın siyasete katılmalıdır, bu katılım siyasi arenaya katma değer sağlayacaktır.”

Basit bir gözlemlerle de tespit edileceği üzere tüm dünyada kadınların siyasi katılımı, siyasi organlarda yer alma durumları erkeklerden düşüktür. İstatistiksel veriler de bunu ortaya koymaktadır. Bölgesel olarak bakıldığında bu konuda en yüksek oranlara sahip ülkelerin İskandinav ülkeleri; en düşük oranlara sahip ülkelerin de Arap ve Pasifik ülkeleri olduğu görülmektedir. Tablo 1’de görüldüğü üzere Nisan 2015 itibarıyla kadınların parlamentoda temsili, İskandinav ülkelerinde %41,5, Arap ülkelerinde %16,1, Pasifik ülkelerinde ise %15,7’dir. Türkiye’nin içine dâhil edildiği bölge Asya’dır. Bu bölgede de kadın temsil oranı %18,4’tür.

Tablo 1

Bölgeler İtibarıyla Parlamento ve Senatolarda Kadın Üye Oranları (%) (Inter-Parliamentary Union, 2015)

	Parlamento	Senato	Her İkisi Birleştiğinde
İskandinav Ülkeleri	41,5	---	---
Amerika Kıtası	26,5	25,5	26,4
Avrupa OSCE Üyesi Ülkeler (İskandinav Ülkeleri Dâhil)	25,3	24,3	25,1
Avrupa OSCE Üyesi Ülkeler (İskandinav Ülkeleri Hariç)	23,7	24,3	23,8
Afrika’da Sahara Çölü’nün Güney Kısmı	22,7	20,3	22,4
Asya	19,0	13,3	18,4
Arap Devletleri	18,1	7,3	16,1
Pasifik	13,1	36,0	15,7

Tablo 2’de görüldüğü gibi Türkiye’de meclisteki kadın milletvekili temsili oranı 1987’e kadar inişli çıkışlı bir durum sergilemiştir. 1987’den bu yana yavaş bir hızla

da olsa düzenli bir artış söz konusudur. Bu artışın hızı 2007 ve 2011 yıllarında katlanarak artmıştır. Bir başka deyişle 1987’de kadınların TBMM’de temsil oranı %1,3 iken 2011’de bu oran %14,4’e ulaşmıştır (TÜİK, 2012, s. 5). 1 Kasım 2015 tarihinde yapılan son seçimde ise bu oran %14,7’dir. Bu artışlara rağmen Türkiye’deki kadın temsil oranları, kendi içinde bulunduğu Asya bölgesinden hatta kadın temsil oranında en sonda yer alan Arap ve Pasifik ülkelerinin bölgesel ortalamasından daha düşüktür.

Tablo 2

Seçim Yılı ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Meclisteki Temsil Oranı

Seçim yılı	Toplam milletvekili sayısı	Erkek sayısı	Temsil oranı (%)	Kadın sayısı	Temsil oranı (%)
1935	399	381	95,5	18	4,5
1939	429	413	96,3	16	3,7
1943	455	439	96,5	16	3,5
1946	455	456	98,1	9	1,9
1950	487	484	99,4	3	0,6
1954	541	537	99,3	4	0,7
1957	610	602	98,7	8	1,3
1961	450	447	99,3	3	0,7
1965	450	442	98,2	8	1,8
1969	450	445	98,9	5	1,1
1973	450	444	98,7	6	1,3
1977	450	446	99,1	4	0,9
1983	399	387	97	12	3
1987	450	444	98,7	6	1,3
1991	450	442	98,2	8	1,8
1995	550	537	97,6	13	2,4
1999	550	527	95,8	23 ¹	4,2
2002	550	526	95,6	24	4,4
2007	550	500	90,9	50	9,1
2011	550	471	85,6	79	14,4
2015 ²	550	457	83,1	93	16,1
2015	550	469	85,3	81	14,7

Tablo 3’te görüldüğü gibi dünya parlamentolarında kadınların temsil oranı %22’dir. Türkiye, kadınlara seçme ve seçilme haklarını en erken tanıyan ülkelerden birisidir. 1934 yılından bu yana kadınlar milletvekili seçme ve seçilme haklarına sahiptirler. Buna rağmen Türkiyeli kadınların parlamentoda temsil oranı dünya ortalamasının çok altındadır.

Tablo 3

Senato ve Parlamento Birleştirildiğinde Dünyada Kadın ve Erkek Temsili (Inter-Parliamentary Union, 2015)

Senato ve Parlamento Birleştirildiğinde

Toplam vekili sayısı	44,978
Bilinen cinsiyet dağılımı	44,945
Erkekler	35,022
Kadınlar	9,923
Kadınların yüzde oranı	%22,1

Güney Asyalı bir araştırmacı 2005 yılında, Pekin Deklarasyonu üzerinden 10 yıl geçtiği hâlde Asya’da kadınların siyasal temsilinin %30’a ulaşmadığından bahsetmekteydi (Francisco, 2005, s. 36). Bugün söz konusu Deklarasyon’un üzerinden 20 yıl geçmiş olmasına rağmen bu orana yaklaşmamış birçok ülke bulunmaktadır. Üzülerek ifade ediyoruz ki Türkiye de bu ülkelerden birisidir.

Kadınların Yetersiz Siyasi Katılımlarının Sebepleri

Siyasete katılım veya siyasi katılımdan ne kastedilmektedir? Bu sorunun cevabı; oy verme, siyasi konularda yorum yapma ve fikir geliştirme, siyasi tartışmalara katılma, mitinglere gitme, parti üyelikleri, seçim kampanyalarında çalışma ve nihayetinde siyasi bir mevki için aday olma, siyasi mevki sahibi olma gibi oldukça geniş bir içeriğe sahiptir (Demir, 2015, s. 21). Bununla birlikte kavramı biraz daraltıp siyasi bir mevkiye aday ve sahip olma üzerinde durulması gerekmektedir; buna parlamentoda yer alma da denilebilir.

Burada şöyle bir problemden yola çıkıyoruz: *Kadının siyasal katılımı yeterli değildir.* Herhangi bir problemin çözümü için strateji geliştirmeden önce o problemin sebeplerine, kaynağına bakmak gereklidir. Öyleyse önce siyasal katılımda kadınların ikinci planda kalması sorununun sebepleri üzerinde biraz durmakta yarar vardır.

Shevedova (2005, s. 33–82) “Kadının Siyasi Katılımının Engelleri” başlıklı çalışmasında, sorunu 3 ana başlık altında inceler: (1) siyasi engeller, (2) sosyoekonomik engeller, (3) ideolojik ve psikolojik engel.

Ülkeden ülkeye farklılık gösterse de yukarıda sayılanlar, genelde kadının siyasal katılımının yetersiz olmasının sebebi ve kaynağıdır. Ancak yukarıda gruplanan sebeplerin içeriklerinde bir kısım değişiklikler yaparak yeni bir sınıflama ile aşağıdaki şekilde ele aldık.

Siyasi engeller. Bunların en temellerinden birisi *erkek egemen siyaset yapısı ve tasavvurudur.* Tarihsel ve siyasal olarak liderliğe ve siyasi aktörlüğe erkeksi bir kimlik verildiği için kadınlar sosyalleşme sürecinde siyasete ve liderliğe yönlendirilmekte, siyaset erkek işi olarak görülmektedir (Tekeli, 1982, s. 375–396). Diğeri *parti desteğinin yetersizliği*dir. Bundan kasıt maddi destekten ziyade moral, motivasyon, teşvik yönündeki destektir. Siyasi arenaya giriş, siyasi partiler aracılığıyla olur; partilerdeki kapı tutucular adaylık süreçlerinin kontrolünü ellerinde tutarlar. Bu süreçleri kadınların desteksiz geçmesi oldukça zordur (Dahlerup, 2005a, s. 19). Bir diğeri de *seçim sistemidir.* Çoğulcu seçim sistemi, yapısı ve uygulaması itibarıyla kadın adayların seçimine pek uygun değildir. Kadınların parlamentoda daha çok yer almasına uygun olan seçim sistemi Nispi Temsil Seçim Sistemi’dir.

Türkiye özelinde, bu başlık altında sayılacak bir başka engel de Cumhuriyet sonrası dönemde egemen elitlerin kadına bakış tarzlarının sosyal ve hukuki düzenlemeler-

de başörtülü kadınları dışlamasıdır. Bilindiği gibi Türk modernleşmesinin en önemi simgelerinden biri de kadındır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yeni rejimin model kadını; açık bir biçimde, tesettürlü olmayan kadındır. Bu döneme ait simgelerde ya geçit törenlerinde bayrak taşıyan şortlu, asker üniformalı, okul önlüklü genç kızlar ya da balo salonunda dans eden tuvaletli, Batı tarzında giyimli kadınlar özellikle öne çıkmaktadır (Kandiyoti, 1999, s. 112). Uzun yıllar bu kadın modeli, özellikle eğitim kurumları başta olmak üzere, tüm kurumlarda bir seçenek olarak sunulmakla yetinilmemiş, devlet gücünün tüm baskı unsurları kullanılarak topluma empoze edilmeye çalışılmıştır. Bütün bu çabalara rağmen bugün bile Türkiye'deki toplam kadın nüfusun yarısından fazlasını başörtülü kadınların oluşturması,² Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde başörtüsü konusunda kurucu elit ile halk arasındaki yaklaşım farkının ne kadar birbirine zıt olduğunu net biçimde ortaya koymaktadır. Bu zıtlık uzun süre devam etmiş, makas yeni yeni daralmaya başlamıştır.³

Bu tür bir modernleşme sürecinin Türkiye'de kadınların siyasal katılımını olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz. Bu olumsuz etkinin hem doğrudan hem de dolaylı kısıtlama biçiminde ortaya çıktığını görüyoruz. Doğrudan kısıtlama, başörtülü kadınların milletvekilliği önünde yasal bir engel olmamasına rağmen eğitim kurumlarına devam etmelerindeki ve kamusal işlerde çalışmalarındaki kısıtların aynı katılımda siyasi temsile de sirayet ettirilmesiyle oluşmuştur. Öğretmen, memur, hâkim, savcı veya kamuda yönetici olamayan başörtülü kadının milletvekili de olamayacağı varsayılmış, kadınlara uzun yıllar örtük bir yasak uygulanmıştır. TBMM'de başörtülü milletvekili tabusunu delmek için yapılan ilk teşebbüs, 18 Nisan 1999 seçimlerinde Fazilet Partisi'nden İstanbul milletvekili seçilen Merve Kavakçı'nın 2 Mayıs 1999'da TBMM'de başörtülü olduğundan dolayı yemininin engellenişi ve vekilliğinin düşürülüşü ile akamete uğratılmıştır. Dolayısıyla uzun yıllar bu örtük yasak yüzünden başörtülü kadınların seçilen aktör olarak siyasete katılımları engellenmiştir.

Dolaylı kısıtlama ise kılık kıyafet konusundaki yasakların, özellikle başörtüsü yasağının, kadınların siyasal alanda aktif olarak var olmalarını sağlayacak kanalları kapamasıyla ortaya çıkmıştır. Başörtülü kadınların, tüzüklerde ve yönetmeliklerde yapılan düzenlemelerle öğrenci olarak eğitim kurumlarından çalışan olarak da tüm kamu kurumları ile doktor, avukat, mimar gibi yüksek statülü mesleklerden dışlanması, kadınların yaklaşık yarısının başörtülü olduğu bir toplumda onların siyasi hayata etkin olarak katılımlarına dolaylı biçimde engel oluşturmuştur. Siyasette yeterince

2 Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı adına yapılan "Türkiye'de Dini Hayat" başlıklı alan araştırmasına göre dışarıya çıkarken başını örten kadınların oranı %71,6'dır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014, s. 102).

3 Kuruluşunda ve mutfağında kadınların yoğun emeğinin bulunduğu AK Parti, iktidar üzerinde etkili diğer kurumların (yargı, asker, üniversite, medya vb.) tepkisini düşünerek ilk üç dönem başörtülü kadın vekil adayı gösterememiştir. TBMM'nin ilk vekilleri 2011 yılında başı açık olarak yemin etmiş olup 2013'te hac ibadetleri sonrasında başörtülü olarak meclis oturumuna katılan Kahramanmaraş Milletvekili Sevdâ Beyazıt, Denizli Milletvekili Nurcan Dalbudak, Konya Milletvekili Gülay Samancı'dır. Bunların Meclis oturumuna başörtülü olarak katılmak için muhalefet partilerinden MHP'nin Meclis oturum başkanı ve kendileri gibi hac ibadetini yapmış olan hemicinsleri Meral Akşener'in oturum başkanlığını tercih etmeleri dikkat çekicidir. Bundan sonra yapılan 2015'teki genel seçimlerde AK parti ve HDP ilk defa kadınları meclise başörtülü olarak taşımıştır.

ve aktif biçimde var olabilmek için gerekli niteliğe ve donanıma sahip olma yollarının siyasi sayılabilecek düzenlemelerle engellenmesinin, kadınların milletvekili seçilmesinin önündeki doğrudan engeller kadar, belki de onlardan daha fazla, etkili olduğu söylenebilir. Bugün için resmî olarak bu türden bir engel kalmamış olmasına rağmen, seküler elitlerin öncülüğünde toplumun belli bir kısmının başörtülü kadının eğitimdeki, çalışma hayatındaki ve siyasetteki mevcudiyetini henüz içselleştirememiş olmasını görmek, bu sorunun tümüyle ortadan kalktığı yargısında aceleci davranmamak gerektiğini göstermektedir.

Sosyoekonomik ve psikolojik engeller. Bu grupta kadınların işsizliği, fakirliği kısaca ekonomik olarak zayıflığı; kadının ev ve işten oluşan çifte sorumluluğu/yükümlülüğü; eğitim, beceri, siyasi ilgi eksikliği sayılabilir. Ancak bu başlık altında üzerinde durulması gerekenlerden en önemlisi *kadınların ikili rolleridir*. Hemen hemen bütün toplumlarda kadınların ilk ve en önemli sorumluluk alanı olarak aile yani kadının aile içinde eş ve anne olması belirlenmiştir. Özel alandaki bu ağır sorumluluk, kadınların yoğun zaman gerektiren siyasi faaliyetlere katılmalarına engel olmakta, en azından bu katılımı güçleştirmektedir (Kalaycıoğlu, 1983, s. 20). Başarılı siyasetçi kadınların evlerine yeterince zaman ayırmadıkları, evlerine yeterli zaman ayıranların da siyasette pek başarılı olamadıkları yönünde bir algı vardır.⁴ Hatta yapılan bazı araştırmalar, kadınların siyasetle ilgilenmelerinin evliliği ve aile kurmayı güçleştirdiği yönündeki algıyı ve korkuyu tespit etmiştir (Kandiyoti, 1982). Bir de siyasetin kirli olduğu ona dokunanın temiz kalmasının güç olduğu, hele hele dokunan kadınsa kendini bu kirden koruyamayacağı algısı da vardır.

Bu grupta bir diğer engel *kadınların zayıf donanımıdır*. Zayıf donanımdan kasıt, kadınların genel olarak erkeklerden daha az eğitilmiş ve daha az paralı olmaları, siyasi alanla ilgili ilgilerinin ve bilgilerinin zayıf olmasıdır. Avrupa Konseyinde yapılan bir araştırmaya göre Batı Avrupa'da erkeklerin %30'u, kadınların da %80'i siyasetten anlamadıklarını söylemiştir. Orta Avrupa'da da üç kadından ancak birinin gazetelerde siyasetle ilgili haber okuduğu, üç kadından birinin hiç siyaset konuşmadığını belirtilmiştir (Koray, 1992, s. 204).

Kitle iletişim araçları/medya engeli. Medya; cinsiyetçi ve kadın aleyhine bir dil, algı, kanaat ve tutum oluşturmaya uygun bir zemin hazırlayabilmektedir (Arscott, 1995, s. 75; Timisi, 1996, s. 25). Bugünlerde Türk televizyon kanallarındaki bir banka reklamı buna örnek gösterilebilir. Söz konusu bu reklamda kadın araba ile evin duvarına çarpıyor, duvar yıkılıp araba ile evin içine giriyor ve kadın "Duvar burada mıydı ya?" diyor. Burada verilen kadın imajını şöyle sıralayabiliriz: şaşkın, iyi araba kullanamaz, dikkatsiz, hemen bahane üretir, direksiyonu idare ve kontrol edemez.

⁴ Siyasette başarılı olan kadınların evlerini, ailelerini ihmal ettiği konusu konuşulur; ancak siyasette başarılı olan erkeklerin bu ihmallerinden pek söz edilmez. Hatta bu erkeklerin geri planında olan, başarısı için çalışan kadın (eş) "Her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır." ifadesi ile taltif edilir. Bu durum siyasete kadın ve erkek açısından paradoksal bakışın bir yansımasıdır.

Bu reklamın kadın aleyhine oluşturabileceği daha birçok olumsuz imaj ve algı sayılabilir. Reklama kadın ve siyaset açısından bakacak olursak her şeyden önce, bu reklamın “direksiyonu idare edemeyen bir kadın siyaseti nasıl idare edebilir” algısını yerleştirmiş olması büyük bir travmadır.

Ayrıca kitle iletişim araçlarında kadınların magazin konusu dışında yeterince yer almamaları, kadınların kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu etkileme veya yönlendirme imkânlarını azaltmaktadır. Bütün bu sayılanlar ve dahası bugün kadının siyasal alanda yetersiz var oluşunun altında yatan temel sebep, engel ve etkenlerdir.

Kadınların Siyasette Aktif Yer Almasını Sağlayıcı Uygulamalar

Her şeyden önce şunu kabul etmek gerekir ki, kadının siyasette arzu edilen noktaya gelmesi normal seyrine bırakılırsa uzun bir zaman isteyecektir. Bu zamanın 70 ile 80 yıl arasında olacağını ifade edenler bulunmaktadır. Yani artış mümkündür ama hız çok düşük olacaktır. Hâl böyle olunca kadının düşük temsilini problem edinmek ve bunu bir ülke projesi kapsamında ele almak gerekmektedir. Parlamentoda kadın oranını yükselten ülkelere baktığımızda seçim sistemleri, kotalar, sivil toplum kuruluşlarının harekete geçirilmesi, kanuni düzenlemeler gibi çeşitli alanlarda bir dizi politikalar ve düzenlemeler yapıldığını ve bunun bir ülke projesi hâlinde yürütüldüğü görülmektedir (Cattleya, 2010; Dahlerup, 2005a). Kadınların temsil oranlarını yükselten uygulamalar ve üzerine sorumluluk düşen kurumlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Kota. Kadın temsilini hızlandırmanın, bütün dünyanın bildiği, en etkili yolu kotadır. Kota kadınların kendilerini sistematik olarak dışlayan bir mekanizmaya girebilmelerini mümkün kılar, böylece daha fazla sayıda kadının siyasette var olmasını sağlar (Dahlerup, 2005b, s. 141; Sancar, Acuner, Üstün, Bora ve Romaniuc, 2006, s. 25).

Kotanın farklı uygulama yolları vardır. Genel olarak kota ya anayasaya ve/veya seçim yasalarına koyularak *zorunlu* olarak ya da yasal zorunluluk olmadan siyasi partilerce *gönüllülük* esasına dayalı olarak uygulanır. Anayasayla ve yasalarla zorunlu uygulama da iki türdür. (1) Parlamentoda kadınlar için ayrılmış zorunlu sandalye sayısı vardır. (2) Yasal olarak her partinin zorunlu kota miktarı vardır. Ulusal parlamento seçimlerinde anayasal kota uygulayan 15 ülkenin parlamentodaki kadın oranı %22,4'e yükselmiştir (Sancar, 2008, s. 179). Partilerin yasal zorunluluk olmadan, gönüllü olarak kendi iç karar mekanizmalarının bir sonucu olarak kadınlar için kota uygulaması da söz konusudur. Dünyada kota uygulamasında en yaygın yöntem budur ancak en etkili olanı yasalarla zorunlu olarak uygulananıdır (quotaproject, t.y.).

Kadınların siyasette temsil oranını artırmak için uygulanan kota siteminde yaygın olarak kullanılan oran, tek meclislerde,⁵ yani parlamentoda %30'dur. Bu orana “kri-

5 İkili meclis, parlamento ile senatonun (lower house, upper house) birlikte bulunduğu meclis sistemidir.

tik azınlık” ya da “kritik kitle” denilmektedir. Bu uygulama ile kadınların parlamentoda temsiline otomatik olarak %30 oranında imkân sağlanmış olmaktadır. Kotada bir de her iki cinsten birinin ezici çoğunlukta olmasını önleyen “cinsiyet-nötr” kotası vardır. Bu da her hangi bir cinsiyetin %60’dan fazla olmasını engellemek için uygulanan kotadır (Dahlerup, 2005b, s. 151).

Görülmüştür ki İskandinav ülkelerinde, Almanya’da ve dünyanın daha birçok yerinde kadın temsil oranını ve kadın vekil sayısını yükseltmek için kullanılan en etkili yöntem kota olmuştur (Elison, 1997, s. 199; Kolinsky, 1993, s. 142).

Ülkemizde kota uygulaması ile ilgili yasal bir zorunluluk yoktur. Kota partilerin gönüllü uygulaması ile olmaktadır. Son yıllarda kadınlar için olumlu ayrımcılık ve kota uygulayan, 2007 ve 2008 seçimlerine bağımsız girip sonra mecliste grup kurran partiler sırasıyla DTP ve HDP’dir. Bu yıllardaki seçimle ilgili rakamlara bakıldığında; kadın aday adaylığı, kadın adaylığı ve seçilen kadın milletvekilliği açısından sayılarının en yüksek olduğu partinin 2007’de DTP, 2008’de ise aynı partinin isim değiştirmiş hâli olan HDP olduğu görülmektedir (Sancar, 2008, s. 176). Daha önceki seçimde %40 kadın aday kotası uygulayan bu parti 7 Haziran 2015 seçimlerinde bu oranı %50’ye yükseltmiştir (HDP, Kadın Kotasını Arttırdı, 2015). Seçim sonucunda HDP’nin kazandığı 80 milletvekilliğinin 32’si (%40) kadındır. Aynı parti yine aynı yılda (1 Kasım 2015) yenilenen seçimlerde toplam oy oranını düşürmüş, buna bağlı olarak da milletvekili sayısı 59’a düşmüştür. 59 milletvekilinin 23’ü (%39) kadındır. Bu hâliyle bile diğer partilerle kıyaslandığında kota uygulaması nedeniyle toplam vekilleri içinde kadın oranı en yüksek olan partidir. Ülkemiz örneğinde de açıkça görüldüğü gibi kota uygulaması, kadın oranını yükseltmekte oldukça etkili bir yöntemdir.

Türkiye’de Kasım 2015 itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinde yer alan partiler ve kadın oranları Tablo 4’teki gibidir.

Tablo 4

Kasım 2015 İtibariyle TBMM’de Siyasal Partiler ve Milletvekilleri Sayısı (Türkiye Büyük Millet Meclisi, t.y.)

Cinsiyete Göre Dağılım					
Parti Adı	Kadın		Erkek		Toplam
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	
Adalet ve Kalkınma Partisi	34	10,73	283	89,27	317
Cumhuriyet Halk Partisi	21	15,67	113	84,33	134
Halkların Demokratik Partisi	23	38,98	36	61,02	59
Milliyetçi Hareket Partisi	3	7,5	37	92,5	40
Genel Toplam	81	14,73	469	85,27	550

Siyasi partiler. Kadınların siyasal alanda var olabilmelerinde en etkili kurumlardan birisi siyasi partilerdir. Dahası kadınların meclise milletvekili olarak girebilmelerinin, siyasette var olmalarının yolu büyük çoğunlukla bir partinin aracılığı ile olmak-

tadır. Siyasi partilerin ise kadının siyasal alanda varlığına yönelik üç stratejisinden bahsedilebilir (Lovenduski, 1993).

Retoriksel strateji. Bu strateji; siyasi partilerin kampanyalarda, seçim meydanlarında veya propagandaya dönük yazılı dokümanlarında kadınlara yönelik olumlu mesajlar vermelerinden ve daha çok kadının partiye destek vermesini sağlamaya yönelik açıklamadan, beyandan ve yaklaşımlardan oluşmaktadır. Yani kadının siyasal arenada var olmasını, siyasete katılımını “oy veren” (tabii kendi partilerine oy veren) olarak artırmayı istemektedirler. Bu stratejinin kadınların aktif siyasal alanda özne olarak var olmasına doğrudan katkısı zayıftır.

Özendirici eylem stratejisi. Bu stratejide söylemin ötesinde eylemler de bulunmaktadır. Partiler hem kadınların desteğini almak için hem de kadının siyasal alanda etkin olmasına inandıkları için bu stratejiyi kullanırlar.

Özendirici eylem stratejisinin uygulamasında, işe yerel yönetimlerden ve parti üyeliklerinden başlanması daha etkili olacaktır. Kadınların yerel yönetimlere, belediye meclis üyeliğine ve parti üyeliğine katılımı teşvik edilmelidir (Ashwini ve Ganiger, 2013, s. 1–6; Şahin, 2011). Bu yöntemle kadınların siyasal ilgi ve bilgi donanımı eksikliği engeli de azalacaktır. Üstelik kadınlar bu tür üyeliklerle özgüven kazanacaklardır. Parti üyesi kadınlara yönelik bir çalışmada kadınlar, partiye üye olmakla hem evlerinde hem de komşu ve diğer sosyal çevrelerinde itibar kazandıklarını, partiden gelen bir telefonun bile kendilerini önemli hissettirdiğini ifade etmişlerdir (Geçgin, 2009, s. 640, 641). Yani en alt basamaktan veya kademedenden itibaren kadınları parti faaliyetlerinin içine çekmek gerekmektedir.

Yine bu bağlamda kadın kolları büyük önem arz etmektedir. Bütün demokratik ülkelerde, siyasi partilerin çoğu, kadın kolları veya kadınlara yönelik başka birimler oluşturma eğilimindedirler. Bu kolların veya birimlerin kadınların siyasal yaşama katılmasını güçlendirici bir işlev icra etmekte olduğu görülmektedir. Partilerin, sözlerine itibar edecekleri güçlü ve etkili kadın kolları oluşturmaları, hem kadınları hem de partileri güçlü kılmaktadır. Güçlü ve aktif kadın kolları olan partiler de dernekler de toplum içinde daha etkin olmaktadır. Kadın kollarının işlevinin beş ana grupta toplanması mümkündür: (1) partiye kadınların desteğini sağlamak, (2) partiye kadın üyeler kazandırmak, (3) kadınları partinin üst makamları için eğitmek ve aktif hâle getirmek, (4) parti politikalarını etkilemek ve (5) kadınlarla diğer gruplar arasında bağlantılar kurmak (Gelb, 1989, s. 62).

Özendirici eylem stratejisi ile ilgili adaylık ücretlerinden de bahsedilebilir. Partilerin kadın adaylardan adaylık ücreti almamaları ya da düşük miktarda ücret almaları, kadınların desteklenmesi açısından önemlidir.

Pozitif ayrımcı strateji. Partiler; kendi bünyelerindeki kurullarda, karar organlarında, aday listelerinde kadınlara belli bir oranda yer vererek kadınların parti içinde

ve mecliste daha etkin rol almalarını sağlarlar. Bunun en yaygın örneği kotalardır. Kota uygulamasından ayrı bir başlık olarak önceden bahsetmiştik.

Seçim sistemi. Kadın temsil oranının artmasında seçim sistemi çok önemlidir. Seçim sistemleri genelde üçe ayrılır: (1) Çoğunluk esasına dayanan seçim sistemleri, (2) nispi temsil esasına dayanan seçim sistemleri ve (3) karma seçim sistemleri. Bu sistemler içerisinde nispi temsil sistemi kadınlar için en avantajlı sistemdir (Matland, 2005, s. 102). Bu sistem seçime katılan adayların aldıkları oy nispetinde sandalye kazanmalarını öngören bir sistemdir. Nispi temsil sisteminin en avantajlı yönü, alınan oy oranı ile mecliste kazanılan sandalye sayısı arasında orantı kurulmasını, böylece kullanılan oyların temsilinde adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasını sağlamasıdır. Bu sistemde ne aşırı ne de eksik temsil söz konusudur. Nispi temsil sistemi toplumda tek bir siyasal görüşün egemen olmasının ve tekel gücü elde etmesinin de önüne geçer. Azınlıkların ve marjinal görüşlerin temsiline imkân verir.

Bugün kadınların %30 oranında temsil edildiği meclislerin çoğunda, hatta %36'nın üzerinde temsil edildikleri yerlerin tamamında nispi temsil sistemi uygulanmaktadır (Dahlerup, 2005a, s. 22).

Görüldüğü gibi kadın oranının yüksek olduğu parlamentoların hepsinde nispi temsil sistemi uygulanmaktadır. Bu açıdan ülkemizde yeni bir düzenlemeye gerek bulunmamaktadır. Zira hâlihazırda uygulanan seçim sistemi nispi temsil sistemidir. Ancak bizde bu sistem barajlı olarak uygulanmaktadır. Bu barajın düşürülmesi kadın temsiline katkı sağlayabilir.

Kamusal birimler ve politikalar. Kadının siyasal katılımını artırmak için toplumsal cinsiyete duyarlı hükümet programları yapmak ve birimler kurmak gereklidir. Ülkemizde kadının siyasal katılımını artırmaya yönelik politikalar üretebilecek hâlihazırda yalnızca bir kamusal kurum bulunmaktadır: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM). KSGM'nin 1996 *Ulusal Eylem Planı*'nda, kadının siyasal kararlara eşit katılımı ve siyasette eşit temsiline yönelik, kadınlara yönelik STK'lar tarafından da beğenilen, politikaları bulunmaktaydı. Bu politikalar bugüne kadar bütün resmî belgelerde yer almış ve kadın örgütleri tarafından desteklenerek sürekli gündemde tutulmuş olmasına rağmen hemen hiç uygulama alanı bulamamıştır. 2007'den 2012'ye kadar bu konu stratejik eylem planında yer almamış, 2012'de ise "2012 yılına kadar siyasette ve karar mekanizmalarında kadınların katılımını artırmak için bilinç düzeyini yükseltmek" ifadesi ile tabiri caizse geçiştirilmiştir (Sancar, 2008, s. 180). Adı geçen kurumdan kadınların siyasal alanda etkin olmalarına yönelik daha aktif eylemlerde ve uygulamalarda bulunması beklenmektedir.

Siyasete Kadının Katılımı ile İlgili Dini Söylemin Yeniden Üretimi

Din ve kültür karşılıklı etkileşim içindedir. Bazen din, içinde bulunduğu kültürün bir parçası olur bazen de kültür din gibi algılanır. Birçok uygulama ve söylem vardır ki aslında dinden değil kültürden kaynaklanmaktadır ancak toplum onu din kaynaklı zannetmektedir. Türkiye gibi Müslüman ülkelerde kadının siyasete girmesi, yönetici olması konusu da bunlardan birisidir. Dinî referanslı olduğu iddia edilen ancak dinden çok gelenekten kaynaklanan bu geleneksel kültürü değiştirip siyasi alanda eşitlikçi kültürü yerleştirmek gerekmektedir. Kadının yönetici ve siyasetçi olamayacağı şeklindeki yanlış yorum ve algıya dayanak olarak Kur'an'ın Nisa Suresi 34. ayetinde geçen “kavvâm” kavramı, yani erkeğin kadın üzerinde kavvâm oluşu, velayet sahibi oluşu delil gösterilmektedir. Bu ayette kavvâm olan, evlilik bağı ile bağlı ve karısının geçimini üstlenen kişi demektir. Yani ayetin, genel velâyet ilkesi, siyasi yetki ve sorumluluklarla ayrıca bir ilgisi bulunmamaktadır. Üstelik kavvâmlığı tamamen bir üstün oluş biçiminde algılamayı ve kadını erkeğin aşağısında bir yerlerde tanımlamayı, bizzat Kur'an'ın başka ayetleri hükümsüz kılmaktadır. Çünkü Tevbe Suresi 71. ayetinde açık bir şekilde mümin kadınların velâyeti tanınmış ve “inanmış erkek ve kadınların birbirlerinin velileri oldukları, birbirlerine iyiliği emredebilecekleri, kötülüğü yasaklayabilecekleri” ifade edilmiştir. Yine Kur'an'da Neml Suresi'nde Sebe halkının bir kadın hükümdar tarafından yönetildiğinden ve onun akıllıca yönetiminden bahsedilmektedir (Görgülü, 2014, s. 73–75, 79–80, 180–182). Sonuç olarak, dinin kadının siyasi katılımını olumsuzlamadığı anlaşılmaktadır. Dolayısı ile toplumda var olan bu yanlış algıyı değiştirmenin ve doğru bilgileri topluma yaymanın yolları aranmalıdır. Bize göre en etkili yollardan biri dinî eğitim veren ve dinî hizmet yürüten kurumların devreye sokulması, diğeri de medyanın bu konuda yeni bir dinî söylem ve gündem oluşturup kamuoyunu bilgilendirmesidir.

Kadın Sivil Toplum Kuruluşları

Dünyada 1960-70'li yıllar kadın hareketinin ve kadın kuruluşlarının yoğun olduğu ve kadınların partilere aktif üye olmaya başladıkları yıllardır. Bu hareketlerin meyveleri 1980'den sonra toplanmaya başlanmıştır. 1980 sonrasında kadınların siyasi görünürlüğündeki artış bunun en göze çarpan sonucudur (Demir, 2015, s. 70).

Tüm ideolojik ve etnik farklılaşmalarına rağmen kadın STK'ları genel olarak kadının siyasi katılımına pozitif katkı sağlamaktadır. İskandinav ülkelerinde kadınların yüksek temsili sadece partilerin uyguladığı kotalardan kaynaklanmamaktadır. Bu sonuçta, bu bölgelerdeki kadın hareketleri ve partilerdeki kadın grupları da oldukça etkilidir (Dahlerup, 2005b, s. 147). Partileri kota uygulamaya mecbur bırakan da bu sivil toplum kuruluşları ve partilerdeki kadın gruplarıdır.

Kadınların ve STK'ların baskısı nedeniyle bazı ülkelerde parti programlarına yeni konular eklenmiş, aday seçiminde yeni sistemler oluşturulmaya, siyaset yapmaya

yeni bir anlam verilmeye, kadınlar için yeni bakanlıklar kurulmaya başlanmıştır. Ayrıca fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik, başka bir ifade ile fırsat eşitliği ihlallerinde halkın şikâyetlerini dinleyen, yeni kadrolar ihdas edilmiştir. Yine kadın konularını inceleyen yeni kamusal kuruluşlar oluşturulmaya başlanmıştır (Lovenduski, 1993, s. 1). Ülkemizdeki KSGM ve TBMM’deki 18 ihtisas komisyonundan biri olan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu da bunlardandır.

Türkiye’de de faaliyet gösteren pek çok kadın STK’ları mevcuttur. Bunlar arasında kadınların siyasal katılımına yönelik iş birliğinin yeterli olduğu söylenemez. Aralarındaki ideolojik, dinî, dünyevi ve benzeri bakış açısı farklılıkları kadın kimliği ortak paydası altında iş birliğini zayıf kılmıştır. Bu kurumlar; aralarındaki ayrılıkları değil ortaklıkları önceleyip konuşmalı, bu ortaklıktan alacakları güçle kadınların siyasal ve toplumsal alanda daha etkili ve faydalı var olmalarına yönelik iş birliklerini artırmalıdır.

Birlikten kuvvet doğar ilkesiyle mümkün olduğu kadar fazla sayıdaki kadın STK’ların ortak katılımı ile tüm partiler, özellikle de meclise giriş şansı yüksek olan partiler üzerinde baskı oluşturulmalıdır. Bunun için partilere kadın aday sayısını artırmaları, parti yönetimi ve karar organlarında daha çok kadına yer vermeleri yönünde kadın STK’ları tarafından ortak imzalı dilek ve istek mektubu gönderilebilir. Toplu olarak bu partilere ziyaretler gerçekleştirilebilir.

Yine STK’lar kadınların siyasal alanda daha çok var olmalarını sağlamak için birlikte hareket ederek kamu kurumları ile iş birliğine gidebilir. Mesele kamuda memur olan kadınların, partilerde aktif üye olmalarının önündeki yasal engellerin kaldırılması için çalışmalar başlatılabilir.

Medyanın algı oluşturmadaki etkisi tartışmasızdır. Bu nedenle KSGM gibi özellikle kadınla ilgili kamu kuruluşları ve STK’lar iş birliği hâlinde, büyük kitlelere ulaşan medya araçları ile ortak protokoller yapma yoluna giderek, kadınları cesaretlendirici ve kadının siyasal katılımını olumlayan bir dil kullanımı yönünde çalışmalar yapabilir.

Ayrıca STK’lar kadınların siyasi alanda yeterliliklerini artıracak eğitim faaliyetlerinde bulunabilir; bunların en başında ise kadınların siyasi alanda ilgi ve bilgi eksikliğini giderici eğitimler verilmesi sayılabilir.

Görüldüğü gibi kadınların siyasi arenada kritik bir kitle olabilmesi için gerekli mekanizmaların harekete geçirilmesi son derece elzemdir. Bu mekanizmaların en başında yer alanlar; seçim sistemleri, kotalar, siyasi partiler, hükümet politikaları, bölgesel ve uluslararası yükümlülükler, medya ve STK’lardır. Bunlar siyasette kadınların etkinliğini artırmaya yardım edecek ve strateji üretecek faktörlerdir (International Gender Policy Network, t.y.). Her şeyden önce kadınların siyasal katılımını artırmak için “kadının düşük temsiliyeti problem etmek” gerekmektedir.

Son Olarak

Kadınların siyasi alanda düşük temsili, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de söz konusudur. Bu durum sorun olarak görülmediği sürece kadın–erkek arasında olması gereken temsil dengesini bulmak uzun yıllar alacak gibi gözükmektedir. Yetersiz ve dengesiz temsil sorununun üstesinden gelebilmek için hem birey olarak kadınların, hem de içinde yaşadıkları toplumun birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Toplum destek vermedikçe kadının çabası yeterli olmayacak, kadın istemedikçe siyasette yeterince sesi duyulmayacaktır. Son olarak şunu diyebiliriz ki kadının seçilmesi, yani parlamentoya girebilmesi için üç *evet* gerekmektedir. (1) Kendinin *eveti*. Yani kadın “ben ilgilim, bilgim ve donanımla siyaset yapabilirim” deyip kendini siyasete katılmak için uygun görecektir, evetleyecektir. (2) Siyasi partinin *eveti*. Burada kadın; partideki kapı tutucuların, bekçilerinin onayını alacak, böylece listeye girecek ve seçilecek sıradan aday gösterilecektir. (3) Seçmenin *eveti*. Son olarak kadın, seçmenin teveccüh göstereceği bir partiden aday gösterilecektir. Seçilme ve meclise girme şansı hiç olmayan, yani seçmenin teveccüh etmediği bir partiden ilk sırada olmanın bir değeri yoktur. Kadının parlamentoda temsilini artırmaya yönelik bütün stratejiler, uygulamalar, politikalar bu üç *eveti* sağlamaya yönelik olmalıdır.